

เงินตามแนวพุทธ

สุชนา ศิริธัญญกร

ป.ธ.๙., พธ.บ.(การสอนสังคมศึกษา), พธ.ม.(พระพุทธศาสนา)

เงินเป็นวัตถุเครื่องปลื้มใจที่คนส่วนใหญ่ปรารถนาและครอบครอง เงินเป็นสิ่งไม่มีชีวิต แต่มันมีบทบาทที่กำหนดชีวิตมนุษย์ได้ และทำให้คนในบ้านมีความสุขมาก เมื่อมีเงิน ดังคำว่า เรือทั้งหลายที่มีเงินทองบริบูรณ์มีโภชนาหารมากมายเป็นเรือที่มีความสุข^๑ เพราะมนุษย์ติดอยู่กับวัตถุเครื่องปลื้มใจที่เรียกว่าเงิน และเงินนี้ เกิดขึ้นมาก็เพื่อให้มนุษย์ใช้ประโยชน์ ดังคำว่า “โคทั้งหลายเกิดขึ้นเพื่อให้ใช้ทำประโยชน์ในกิจการต่างๆของมนุษย์ เหมือนแม่น้ำ แผ่นดิน เงินทอง ทรัพย์สินและพืชพันธุ์ธัญญาหารเกิดขึ้นเพื่อให้มนุษย์ใช้ประโยชน์”^๒ และเงินนี้ ทำให้คนเราเกิดความพอใจอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังคำว่า “เงินเป็นบ่อเกิดความพอใจ”^๓ คนเรามีและแสวงหาได้ แต่ไม่ควรจะหมกมุ่นจนเกินพอดีเพราะในกามสูตรกล่าวเตือนสติคนไว้ตอนหนึ่งว่า “นรชนใดปรารถนาเนื่อง ๆ ซึ่งไรณา ที่ดิน เงิน โค ม้า ทาส บุรุษ สตรี พวกพ้อง หรือกามเป็นอันมาก ก็เลสทั้งหลายอันไม่มีกำลังครอบงำนรชนนั้น อันตรายที่เกิดจากทำทุจริตทางกาย ทางวาจาและทางใจ ก็จะมีภัยนรชนนั้น เพราะอันตรายนั้น ทุกข์จึงติดตามนรชนนั้นไปเหมือนน้ำไหลเข้าเรือรั่ว ฉะนั้น นรชนพึงมีสติทุกเมื่อ” ในเรื่องนี้ คนเมื่อจะหาเงิน ก็จงมีสติเข้ากำกับไว้ และควรประพฤติสิ่งที่สุจริตในการแสวงหาเงินเกิด

เงินสำหรับบางคนถือว่าเป็นพระเจ้า เพราะว่าเงินสามารถบันดาลให้ทุกสิ่งทุกอย่าง จะยึดน้ำใจคนไว้ได้ ต้องอาศัยเงินเป็นใบเบิกทาง สร้างมิตรภาพให้เกิดขึ้นแก่กันและกันได้ ในครหิตชาดก กล่าวถึงคนที่มองเห็นเงินเป็นดังพระเจ้า แม้แต่ลิงก็ยังกล่าวเตือนสติไว้ว่า “มนุษย์ทั้งหลายผู้มีปัญญาทราม ไม่เห็นธรรมของพระอริยก่กล่าวกันว่า เงินของฉัน ทองของฉัน ทั้งคืนทั้งวัน^๔ และในมหาสุตโสมชาดก กล่าวทำนองว่าเงินแม้จะสำคัญอย่างไรก็ตาม แต่ก็ยังด้อยกว่าดังคุณธรรมคือสัจจะที่ให้ไว้แก่กันและกัน ดังคำว่า “พระญาติ พระโอรส พระมเหสี

^๑ พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๖๙/๑๑๐.

^๒ พุ. ส. (ไทย) ๒๕/๓๑๐-๓๑๑/๕๗๑.

^๓ พุ. ชา. (ไทย) ๒๘/๑๓๐/๑๐๕.

^๔ พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๓๗/๑๐๑.

ข้าวเปลือก ทรัพย์สิน เงิน หรือว่าทอง ไม่ใช่ของสำคัญหรือ แต่เพราะเรานัดหมาย พรหมณ์ผู้หนึ่ง เมื่อท่านยังจับตัวข้าพเจ้าอยู่ แล้วข้าจะไปทันเวลานัดได้อย่างไรเล่า^๕ และเงินนี้ทำให้คนเราปรารถนาเนื่องๆเป็นอันมาก ดังคำว่า “นรชนใด ปรารถนาเนื่อง ๆ ซึ่งไร่นา ที่ดิน เงิน โค ม้า ทาส บุรุษ สตรี พวกร้างหรือกาม เป็นอันมาก”^๖ และเงินนี้ก็เหตุทำให้คนค้นหาอีกด้วย และเมื่อมีเงินแล้ว คนเราก็มักจะยึดว่าเป็นของเรา เป็นของเรา^๗ จนบางคนลืมที่จะให้ใช้จ่าย ทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ตนและผู้อื่นเลย ดังนั้น เงินหากคนที่มิมีเงินและยึดเงินว่าเป็นของเราก็จักว่าผู้มีอำนาจค้นหาที่เรียกว่าค้นหาวิจิริต ๑๐๘ เข้าครอบงำทีเดียว^๘ และเงินนี้ คนที่ยุ่งเกี่ยวกับคือผู้ครองเรือน ดังนั้น เมื่อเป็นผู้ครองเรือนจะต้องไม่ประพฤตสิ่งที่ไม่มีความเจริญ ดังเช่นคำว่า “แม้คฤหัสถ์บางพวก ในโลกนี้ เมื่อเขาให้ช้าง... รถ... เงิน... ทอง... บ้าน... นิคม... ชนบท ก็ไม่ฟัง ไม่เงี้ยวสอดสัดบ ... เปื้อนหน้าไปทางอื่น”^๙ ธรรมดาคนเรายังเมื่อยังครองเรือนอยู่ และทำงานร่วมกับผู้อื่น เมื่อมีหน้าที่รับผิดชอบอะไรก็ควรทำตามนั้น และควรทำอย่างดีที่สุด จนสุดความสามารถทั้งเงินยังเป็นเครื่องผูกพันให้คนยึดติดอีกด้วย^{๑๐}

อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อแตกต่างระหว่างพระภิกษุกับคฤหัสถ์ คือคนที่จะบวชสมัยก่อน ส่วนมากมักจะประสบความสำเร็จในชีวิตเป็นส่วนมาก แล้วเกิดความเบื่อหน่าย สละทรัพย์สินเงินทองแล้วจึงออกบวชเป็นบรรพชิต ซึ่งข้อความนี้สอดคล้องอันแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของบริษัทในโลกว่ามี ๒ ประการ กล่าวคือ (๑) พวกกำหนดยินดี (๒) พวกไม่มีกำหนดยินดี ในคัมภีร์อธิบายไว้ว่า พวกกำหนดยินดี เมื่อมีแก้วมณีและกุนฑล จึงแสวงหาบุตร ภรรยา ทาสหญิง ทาสชาย นา สวน ทอง และเงิน ดังนั้น จึงทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน มีแต่ความร้อนใจ เช่น พวกอเจลกผู้เปลือยกายผู้ทรمانร่างกายให้ลำบากโดยประการต่างๆมีเปลือยกาย อดอาหาร นอนบนหนาม เป็นต้น หรือเป็นโจรปล้นฆ่าชาวบ้าน

^๕ ชุ. ขา. (ไทย) ๒๘/๓๙๙/๑๖๓.

^๖ ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๔/๑๔, แม้ในจุฬนิตเทศ ก็กล่าวไว้ทำนอง มีอยู่หลายแห่ง.

^๗ ชุ. ขา. (ไทย) ๒๙/๗/๓๔.

^๘ ชุ. ม. (ไทย) ๒๙/๓๘/๑๓๗, แม้ในจุฬนิตเทศ เล่มที่ ๓๐ ก็กล่าวไว้ทำนองเดียวกันมีปรากฏหลายแห่ง ชุ. จุ. (ไทย) ๓๐/๑๔๖/๔๖๗.

^๙ ชุ. จุ. (ไทย) ๓๐/๑๒๙/๔๓๐.

^{๑๐} ชุ. จุ. (ไทย) ๓๐/๑๓๐/๔๓๒.

บ้าง เป็นนักฆ่าสัตว์ต่างๆอย่างโหดเหี้ยม ไร้ความเมตตา หรือเป็นพระราชผู้ไม่ทรงธรรม ก็จะใช้พระราชอาชญาต่างๆ มีให้ฆ่าสัตว์บุชายัญ ให้ประชาชนทำงานหนักจนมีน้ำตานองหน้า ส่วนพวกไม่กำหนดยินดี เมื่อมีต่างหูแก้วมณี ก็ละทิ้งบุตรภรรยา ทาสหญิง ทาสชาย นา สวน ทอง และเงิน แล้วออกจากเรือนบวช ดังนั้นจึงมีแต่ความดั่งร้อน เย็นใจ เช่น นักบวชมีพระพุทธเจ้าและพระสาวกของพระพุทธเจ้า มีการเว้นขาดจากเงินและทองเป็นต้น สำรวมอินทรีย์ ละนิวรณ์สิ่งที่ก้ำกัมนำให้บรรลุนิเวศน์ต่างๆ จนจิตหมดความเศร้าหมองทางจิต เป็นจิตผ่องใส ได้ฌาน และวิชา หลุดจากอาสวะกิเลส เป็นพระอรหันต์ หมดการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป^{๑๑}

เงินเป็นสิ่งที่คนแสวงหา และอยากจะได้มาครอบครอง ปัจจุบัน หลายคนคิดว่า เงินคือสิ่งที่จำเป็นมาก เพราะไม่ว่าจะไปทางไหน จะทำอะไร ก็ล้วนจะต้องมีเงินเป็นหลักทั้งนั้น เงิน จึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิตมนุษย์ผู้ยังมีกิเลส แต่ในทางพระพุทธศาสนา มีทรรศนะเกี่ยวกับเงินไว้อย่างไรบ้าง มีเรื่องอะไรบ้างที่เกี่ยวกับเงิน และเงินให้คติธรรมอะไรบ้าง และบุคคลกับเงิน มีใครบ้างที่พอจะตอบได้ ในประเด็นเหล่านี้ ยังไม่ค่อยมีใครได้ค้นคว้า ดังนั้น ผู้เรียบเรียงขอเสนอเกี่ยวกับเรื่องเงินดังนี้

เมื่อก้าวโดยทั่วไปแล้ว เงินคือเงินคือสิ่งที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในการชำระสินค้า หรือการปลดเปลื้องพันธะทางธุรกิจอย่างอื่น ๆ ซึ่งเงินคืออะไร มีค่างลอนเกี่ยวกับเงิน ซึ่งเขียนไว้ในหนังสือ เจ็บแต่ก็โอเคไว้ตอนหนึ่งว่า พระจันทราอาทิตย์มีตมิตหมอง เพราะละอองควันเขมาอับเฉาแสงสมณะไม่รุ่งโรจน์ ประโยชน์แรงเพราะพิษแห่งเงินตราและนารีเงินคือเพชรฆาตเงียบเกินเปรียบได้ พาจิตใจลุ่มหลงไม่คงที่ เงินคือทุกข์บั้นทอนร้อนฤดี เงินเหมือนดั่งไฟจี้ในหัวใจ

เมื่อก้าวถึงเงินที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เงิน คือสิ่งที่ทำให้พอใจ นำใคร่ นำปรารถนา โดยอยู่ในรูปลักษณะต่างๆ จัดเป็นกามอย่างหนึ่งที่เรียกว่าวัตถุกาม^{๑๒} และเงินนี้ยังรวมความว่า ไร่นา ที่ดินอีกด้วย อยู่ในประเภทของรัตนะ^{๑๓} อย่าง^{๑๓} ความหมายของเงินก็คือสิ่งที่ทำให้คนที่ใกล้ชิดเกิดความ

^{๑๑} ดูประกอบ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๑๔-๔๒๐/๕๑๘-๕๒๘.

^{๑๒} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๙/๑/๑, ชุ. ชา. (ไทย) ๒๙/๗/๓๔.

^{๑๓} ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๔๖/๔๖๗.

ยินดี^{๑๔} หรือ สิ่งที่ซื้อและขาย^{๑๕} มีศัพท์เกี่ยวกับเงินถึง ๙ ศัพท์ เช่น รัชตะ หิริญญะ เป็นต้น ลักษณะและชนิดของเงินอยู่ในประเภทปฐวีธาตุ มีลักษณะที่แข็ง สัมผัสก็รู้สึกได้ เมื่อถูกกระทบก็รู้ได้ เห็นก็รู้ว่าเป็นเงิน สีของเงิน ในคัมภีร์ไม่ระบุไว้ ชัดนัก กล่าวเพียงแค่ว่าสีเหมือนเงินยวง แต่ในสีของเงินก็คงมีการพัฒนาไปตามลำดับ คงคล้ายกับปัจจุบัน ซึ่งก็คงเปลี่ยนแปลงไปตามโอกาสต่างๆ

มาตราของเงินมีกล่าวไว้ว่า ๑ ปสตะเป็น ๑ กุฑวะ (ลายมือ, ซองมือ) เป็นต้น ซึ่งยาวมากคล้ายกับทองสุตรคุณสมัยเรียนชั้นประถมศึกษา ที่อยู่ของเงินมีปรากฏในทั้งบนแผ่นดิน”^{๑๖} ในมหาสมุทร ในอากาศมีปรากฏสำหรับผู้มีบุญ บารมี^{๑๗} แต่ในเปตวิสัยไม่มีเงินใช้กันเลย^{๑๘} เพราะพวกเขาปรารถนาชีวิตอยู่ด้วยผล ของกรรมที่ยังเหลืออยู่ หมดกรรมก็ไปเกิดในภพภูมิอื่นๆ ต่อไป

ด้านสถานะของเงิน ในการใช้เงินเป็นส่วนประกอบกับสิ่งอื่น ๆ ก็มีกล่าวไว้หลายด้าน เป็นต้นว่า

ใช้เงินในการสร้างสิ่งสักการบูชาเช่นใช้เงินสร้างพระเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ”^{๑๙} ใช้เงินเป็นของใช้สอย เช่น ทำเป็นรองเท้าเงิน ซองผม ใช้เงินเป็นเครื่องสร้างบารมีและเป็นที่อยู่อาศัย เช่น สร้างเป็นปราสาท^{๒๐} แม้แต่สัตว์ดิรัจฉาน เช่น ราชสีห์และหมาจิ้งจอกก็เคยอยู่ถ้ำเงินเช่นกัน^{๒๑} ใช้เงินเป็นของเล่นเด็ก เช่น ทำเป็นกระต่ายเงินให้เด็กเล่นกัน ใช้เงินเป็นเครื่องล่อใจให้คนทำสิ่งต่างๆ เช่น ใช้เงินพูดหวานล่อมเพื่อให้ทำบางสิ่งบางอย่างที่ตนปรารถนา ดังที่พระเทวทัต^{๒๒} พูดกับนายควาญช้างว่าตนมีบารมีสามารถทูลให้พระราชาขึ้นเงินเดือนให้แก่ท่านได้ หากปล่อยช้างนาฬาคีรีไป

^{๑๔} มีวิเคราะห์ศัพท์ไว้ว่า สิ่งที่เป็นเหตุทำให้ชนทั้งหลายยินดี ชื่อว่ารัชตะ, หรือสิ่งใดๆ ที่ใช้ แลกเปลี่ยนซื้อขายได้ ชื่อว่ารัชตะ.

^{๑๕} มีวิเคราะห์ว่า สิ่งที่ใช้ซื้อและขาย ชื่อว่ากหาปณะ.

^{๑๖} พุ. ขา. (ไทย) ๒๘/๑๐๙/๒๑.

^{๑๗} พุ. อป. (ไทย) ๓๒/๗-๘/๒.

^{๑๘} พุ. พุ. (ไทย) ๒๕/๖/๑๖, พุ. เปต. (ไทย) ๒๖/๑๙/๑๗๑, อภิ. ก. (ไทย) ๓๗/๔๙๐/๕๑๙.

^{๑๙} พุ. อป. (ไทย) ๓๒/๕๕/๑๒๙, พุ. อป. (ไทย) ๓๓/๑๒๔-๑๒๗/๓๕๔.

^{๒๐} วิ. มหา. (ไทย) ๑/๒๗๑/๒๙๓, พุ. ขา. (ไทย) ๒๗/๘๒/๓๔, ๑๐๑/๒๑๘, ดูประกอบ พุ. อป. (ไทย) ๓๒/๓๒/๑๑๒.

^{๒๑} พุ. ขา. (ไทย) ๒๗/๔/๖๓, พุ. เปต. (ไทย) ๒๖/๒๑๐/๒๐๒.

^{๒๒} วิ. จุ. (ไทย) ๗/๓๔๒/๑๙๕.

ด้านบทบาทของเงินที่มีทั้งประโยชน์และมีโทษประโยชน์ ก็มีกล่าวไว้ ๒ ประเด็น คือ (๑) ยุคสมัยของเงิน ในเรื่องนี้ จัดเป็น ๓ ช้อย่อย คือ

1. ก่อนสมัยพุทธกาล บางคนไม่มีการใช้เงิน ไม่รับเงิน แต่ก็เป็นอย่างอยู่ได้ ด้วยการแลกเปลี่ยนสิ่งของกัน เช่น ปันหม้อดินรูปทรงต่างๆ แลกเปลี่ยนอาหารกัน^{๒๓} หรือในวิธีการบริหารบ้านเมือง ก็มีการใช้เงินช่วยให้การทำงานของนักปกครองสะดวกราบรื่นดี ด้วยวิธี ๓ อย่าง^{๒๔} คือ (๑) ให้พันธุ์พืชและอาหารให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในเกษตรกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ในบ้านเมือง (๒) ให้ต้นทุนให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในพาณิชย์กรรมในบ้านเมือง (๓) ให้อาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันขันแข็งในบ้านเมือง

2. สมัยพุทธกาล บุคคลสำคัญหลายคน ที่ร่ำรวยเงินทอง จะสละเงินทองแล้วออกบวชเป็นบรรพชิต และเว้นขาดจากการรับเงินและทอง มีข้อบัญญัติไว้ว่า เงินเป็นของที่ไม่ควรจับต้อง แต่ก็มีข้อยกเว้นในบางกรณี เช่นหากเงินตกในวัด เมื่อไม่จับต้อง ก็มีโทษเช่นกัน หรือหากจะมีคนถวาย ก็ให้มีไวยวัจกรรับไว้ เช่นนี้ก็เว้นอันยกเว้น แม้แต่สามเณร ก็ยังมีสิกขาบทข้อที่ ๑๐ ว่า เว้นขาดจากการรับเงินและทองเช่นกัน^{๒๕}

3. สมัยหลังพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ก็มีกล่าวถึงการสังคายนาครั้งที่ ๒ เงินข้อหนึ่ง ที่ฝ่ายหนึ่งเห็นว่ารับได้ไม่ผิดพระวินัย และฝ่ายหนึ่งเห็นว่าผิดพระวินัย เมื่อเห็นไม่ตรงกัน ก็เป็นสาเหตุให้ทำสังคายนาขึ้นมา^{๒๖} ทั้งยังกล่าวเรื่องเงินเกี่ยวกับอนาคต^{๒๗} ไว้ว่า ในกาลข้างหน้า พวกสมณะและคนในลัทธิศาสนาอื่น ก็จะยินดีเงินและทองและพากันสะสมกันมากมาย แต่ทายกก็ยังศรัทธาเช่นเดิม พวกสมณะพราหมณ์จะมีทรัพย์และธัญชาติ คือการสาธยายมนตร์รักษาขุมทรัพย์ที่ประเสริฐไว้ ทายกต่างเต็มใจถวายภัตตาหารที่ตนจัดเตรียมไว้ที่ประตูเรือน อันเป็นการเกื้อกูลสงเคราะห์กันและกัน คือพระให้ธรรม โยมก็ให้ปัจจัย ๔

^{๒๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๘๘/๓๔๕.

^{๒๔} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๓๘/๑๓๑-๑๓๒.

^{๒๕} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๖๒/๔๑๕-๔๑๖, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๙/๑๙-๒๑, พุ. เถรี. (ไทย) ๒๖/๒๘๔/๖๐๒, พุ. เถรี. (ไทย) ๒๖/๓๔๔-๓๔๕/๖๑๒, วิ.มหา. ๒/๕๘๓/๑๐๘, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๗/๓๖, ๔๙/๓๗, วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๙๙/๑๒๙, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๖/๑๖๘-๑๖๙, พุ. พุ. (ไทย) ๒๕/-/๓, วิ. จุ. (ไทย) ๗/๔๔๖/๓๙๔.

^{๒๖} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๔๖/๓๙๓.

^{๒๗} พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๒๘๘-๒๘๙/๔๖๘.

ข้อดีของเงิน เช่น บริจาคเงินทำบุญให้ทาน เช่น สร้างวัด สร้างศาลา ถวายภัตตาหาร และปัจจัย ๔ เมื่อยามแก่เฒ่า ก็มอบให้ลูกหลานผู้สืบสกุล หรือ เมื่อยามมีภัย ก็ใช้เงินเบิกทางหนีเอาตัวรอดได้^{๒๘} ส่วน**ข้อเสียของเงิน** ก็มีกล่าวไว้ หลายแห่ง^{๒๙} ส่วนมากคนต่างหากที่ เป็นผู้เสีย ไม่ใช่เงินมีข้อเสียหรือ เช่น คนใช้ เงินล่อเพื่อให้อีกคนหนึ่ง บอกความลับบางอย่าง ใช้เงินซื้อผู้หญิงมาเสพสม คนถูก ฆ่าตาย หรือทะเลาะวิวาทกัน ก็เพราะเงินเป็นเหตุ เงินทำให้คนริษยากัน ข้ามหน้า ข้ามตา ทำให้ไม่พอใจกัน บางครั้ง เงินก็ทำให้คนเป็นโจรลักขโมยไป เพียงเพราะ อารมณ์ชั่ววูบ ก็ได้ เมื่อมีเงิน ในบางครั้ง อยากให้ผู้อื่นทำอะไรให้ ก็ใช้เงินนั้น แหละ ให้ผู้อื่นทำงานให้เราก็ได้ ดังเด็กชาวบ้านให้คนเปลี่ยติดกรวดรูปสัตว์ต่างๆ ที่ได้ต้นไม้

ด้วยวิถีชีวิตชาวพุทธกับเงินตรา จัดแบ่งตามระยะเวลาเวลาเป็น ๓ ระยะ กล่าวคือ

1. บุคคลก่อนพุทธกาล^{๓๐} เช่น เรื่องประวัติพระราหูทะเลาะกับ พี่ชายทั้งสอง เรื่องนายติณบาลทำบุญกฐินแล้วรำรวยทันตาเห็น หรือเรื่องคนรับ ใช้ของจุฬเศรษฐีผู้กตัญญู ภายหลังได้เป็นเศรษฐี เพราะรู้คุณคนของท่านจุฬ เศรษฐีที่บอกอุบายวิธีที่ทำให้ได้เงินเพราะขายหนูตายเท่านั้น

2. บุคคลสมัยพุทธกาล^{๓๑} เช่น นางกิสาโคตมี จับทองและเงินที่ กลายเป็นถ่านให้กลับกลายเป็นทองและเงินเช่นเดิมได้ มารดาบิดาของพระสุทิน และพระภริยาลูกชายใช้เงินมากองหน้าพระลูกชาย แล้ว บอกให้สีกมาใช้เงินเถิด หรือ ช่างศิลป์หนีตายมาอยู่นอกเมืองได้ เพราะนำเงินติดตัวมาก่อนหนี จึงทำให้มีชีวิต ดำรงอยู่ได้

^{๒๘} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๓๑/๓๖, พุ.ธ.อ.๒/-/๓๗-๓๘.

^{๒๙} พุ. ชา. (ไทย) ๒๗/๔๒-๔๓/๓๖๑, ส.สพ. (ไทย) ๑๙/๒๑๔/๑๔๖-๑๔๗ , พุ.สุ.(ไทย) ๑๑๙/๕๒๙, พุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๗๙๖-๗๙๙/๒๙๘, พุ.เปต.อ.(บาลี) -/๗๙๖-๗๙๙/๒๙๔-๒๙๗, พุ.สุ. (ไทย) ๑๑๙/๕๒๙ , พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๐๗/๔๔ พุ.ชา.อ. (บาลี) ๒/๑๐๗/๒๓๙-๒๔๑.

^{๓๐} กรมศิลปากร. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๒ ไตรภูมิโลกวินิฉย กถา**. กรุงเทพฯ. บริษัท เอ็ดดิสัน เพรส โพรดักส์ จำกัด, ๒๕๓๕. หน้า ๘๗๕-๘๗๖, พุ.ชา.(ไทย) ๒๗/๔/๒, พุ.ชา.อ.(บาลี) ๑/๔/๑๗๓-๑๗๖, มงค.ล. (บาลี) ๒/๓๙๑/๓๔๖ (ฉบับมหาจุฬาฯ).

^{๓๑} พุ.ธ.อ. ๔/-/๑๔๒-๑๔๓, วิ.มหา.๑/๓๓/๒๒, ส.ส. ๑๕/๑๓๖/๑๗๓ .

3.บุคคลสมัยหลังพุทธกาล กล่าวถึงคนผู้มีบุญญาธิการมาก ^{๓๒} เช่น ด้วยบุญญาธิการของพระเจ้าทูลฐคามณีภิกขุ รัตนะต่าง ๆ มีทอง และเงิน เป็นต้น เกิดผุดขึ้นรอบกรุงอนูราชบุรี เรื่องนายช่างแก้วซื้อเนื้อให้หนูเผ่าทรัพย์กิน ต่อมาหนูคาบเงินมาให้เป็นการตอบแทนกันและกัน เรื่องคนเคยสร้าง พระไตรปิฎกถวายวัด แล้วได้พบแล้วนำมาบอกลูกหลานว่าขึ้นไปดูวิมานของตน มาแล้ว สวยงามมาก เห็นตู้และพระไตรปิฎกตั้งอยู่ในวิมานนั้นด้วย

ด้านพระสงฆ์กับเงิน กล่าวไว้ใน ๓ ประเด็น คือ เงินกับการทำที่สมควร ในสิกขาบทต่างๆ มีกล่าวไว้ว่า พระสมณโคตมและพระสาวกเว้นขาดจากการรับ เงินและทอง ^{๓๓} แต่ก็มีข้อยกเว้น ให้รับเงินได้ในบางกรณี ในเมื่อทายกมีศรัทธาก็ให้ มอบไว้แก่กบปียการกหรือไวยาวัจจร (ลูกศิษย์วัด) ได้ หรือบอกให้เขาในทำบุญใน บางสิ่งที่ยังขาดเหลือ ดังเช่นดังเช่นพระ อุเทน บอกให้โฆฏมุขพราหมณ์ผู้ซึ่งจะ ถวายเงินแก่ท่าน แต่ท่านไม่รับ แต่บอกให้สร้างวิหารโรงฉันแทน โฆฏมุขพราหมณ์ ฟังแล้วเลื่อมใสชื่นชมยินดีเหลือประมาณ แล้วสร้างโรงฉันจนเสร็จเรียบร้อยแล้ว ^{๓๔} ในบางครั้ง เงินคืออสรพิษร้าย ก็คืออสรพิษร้าย ^{๓๕} เงินแม้จะมีค่า บางครั้ง คนที่มี เงินถูกขโมยได้เช่นกัน ดังเรื่องพ่อค้าต่างแดน เมื่อโจรปล้น กลับไม่หนีไปเหมือนคน อื่น เพราะเป็นห่วงเงินที่มีอยู่ ผลสุดท้าย เจ้าของเงินถูกขโมย กลายเป็นปูโสมนเผ่า ทรัพย์ ณ ที่นั่นเอง

ด้านผลานิสงส์ของเงินที่อำนวยการให้เกิดผล ^{๓๖} เช่น คนที่ทำบุญ ไม่ว่าจะ เป็นอนาถาบิดาพิการเศรษฐี นางวิสาขา ธรรมิกอุบาสก นันทียอุบาสก หลังตายแล้ว ล้วนเกิดในสุคติโลกสวรรค์ แม้การทำบุญอุทิศให้แก่ญาติที่เป็นเปรต เปรตที่เป็น ญาติ ก็ได้ของทิพย์ในทันทีทันใด แต่เมื่อจะทำบุญ ควรทำบุญด้วยศรัทธามีปัญญา พิจารณาด้วย หากไม่มีศรัทธา สักแต่จะทำ ก็จะได้รับผลไม่ดี ต้องไปเกิดในสุคติ ภูมิ ที่กัณดาร ถึงจะมีวิมานอยู่ก็ตาม แต่ก็สวยงามสู้บุญบารมีของผู้ทำด้วยศรัทธา ไม่ได้

^{๓๒} มงคล. (บาลี) ๑/๙๙/๖๒ , มหาวิส. ๑/๑-๔๔/๑๘๘-๑๙๑.

^{๓๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๙๒/๓๒๓, ๔๑๑/๔๔๗, ดูประกอบ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑๑๘๘/๓๐๘.

^{๓๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๑/๕๒๙-๕๓๐.

^{๓๕} พุ.ธ. อ. (บาลี) ๓/-/๑๓๒.

^{๓๖} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๕/-/๙, พุ.ธ.อ.(บาลี) ๓/-/๗๓, พุ.เปต.อ. (บาลี) -/๗๙๖-๗๙๙/๒๙๔-๒๙๗, ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๔๓๙/๔๓๐-๔๓๑.

ในด้านหลักธรรมที่จะทำให้คนเรามีเงิน ซึ่งจะต้องประกอบด้วยหลักธรรม กับเหตุปัจจัยภายใน เช่น (๑) ลูกขึ้นก่อน (๒) นอนที่หลังเขา (๓) คอยรับใช้ (๔) ปฏิบัติให้ถูกใจ (๕) พุดไพเราะ^{๓๗} และควรประกอบด้วยคุณธรรม ๓ ประการ^{๓๘} คือ (๑) ให้ทาน คือให้สิ่งใดได้สิ่งนั้น (๒) มีสัจจะ คือคนเรา ทำอย่างไร พุดอะไร ต้องรักษาไว้ เสียอะไรก็เสียไปเถิด แต่อย่าเสียสัจจะ (๓) สำรวม คือคนเราต้อง สำรวม มีความระมัดระวังจะใช้จ่ายอะไร ต้องเป็นนักคำนวณ ตลอดถึงต้องมีความ สำรวมอินทรีย์ ๖ คือตา หู เป็นต้นอีกด้วย และควรมีหลักธรรมที่ไม่มีเหตุปัจจัย ภายนอกเข้ามารบกวน ๘ ประการ^{๓๙} เช่น (๑) พระราชาไม่รบกวณ (๒) โจรไม่ปล้น (๓) ไฟไม่ไหม้ (๔) น้ำไม่ท่วม (๕) ทรัพย์ไม่หาย (๖) ธุรกิจที่ลงทุนมีความเจริญ (๗) ทรัพย์ที่มีเก็บมีความมั่นคง (๘) ใช้จ่ายโภคทรัพย์อย่างพอดี ไม่สุรุ่ยสุร่าย ฟุ่มเฟือย

ในด้านสิ่งที่ทำให้เงินเกิดขึ้นไม่ได้เลย เช่น การบนบานศาลกล่าว หรือการ พึ่งพาคนอื่นอยู่รำไป การทำเช่นนี้ไม่ทำให้คนเรามีเงินได้หรอก ในคัมภีร์ทุก ชาดก^{๔๐} กล่าวทำนองว่า คนที่ประมาทมัวเมาจะทำให้ไม่มีทรัพย์สินเงินทอง คนที่ จะมีเงินได้ ต้องมีความขยัน และมีปัญญาคิดพิจารณางานที่ทำอยู่เป็นประจำ และ เหตุที่ทำให้คนเราไม่มีเงิน ต้องเว้นสิ่งที่ควรเว้นให้ห่างไกล^{๔๑} เช่น คอกโค (สถานที่ชนโค) ๑ โรงสุรา ๑ นักร้อง ๑ การมั่วสุมนินทาชาวบ้าน ๑ นอกจากนี้ เหตุที่ทำให้คนเราไม่มีเงิน เพราะเราไม่มีหัวใจเศรษฐกิจที่ว่า ขยันหา รักษาดี มี กัลยาณมิตร เลี้ยงชีวิตเหมาะสม

ในเรื่องสัจธรรมแห่งเงิน กล่าวถึงเงินว่าเป็นสิ่งที่คนอยากได้มากกว่าคนที่ ไม่อยากได้ แต่เงินก็ตกอยู่ในสภาพไตรลักษณ์ มีการเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่ หักก่อกำ ความเศร้าโศกและความเศร้าหมองในที่สุด^{๔๒} ในขรามรณสูตร^{๔๓} ให้ข้อคิดเกี่ยวกับ คนทั้งหลายไว้ เริ่มต้นพระราชา มหาเศรษฐี ชาวบ้านทั่วไป แม้จะมีเงินและทอง มากเพียงไรก็ตาม ก็หลีกให้พ้นจากความแก่และความตายไม่ได้เลย เมื่อตายแล้ว

^{๓๗} ดูประกอบ ที.สี. (ไทย) ๙/๑๘๓/๖๒.

^{๓๘} ดูประกอบ ที.สี. (ไทย) ๙/๑๖๖/๕๔.

^{๓๙} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๖๑/๔๑๒-๔๑๔, ดูประกอบ ขุ. ม. (ไทย) ๒๙/๒/๕.

^{๔๐} ดูประกอบ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๓๓๗๑๕๘๙.

^{๔๑} ขุ. ชา. (ไทย) ๒๗/๕๓/๔๐๕.

^{๔๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗๔/๒๙๖-๒๙๘.

^{๔๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๔/๑๓๑.

เงินมากมายสุดท้าย ก็ทิ้งไว้อยู่บนโลก เงินสักบาทก็เอาไปไม่ได้เลย แม้เงินในปาก หลังจากตายแล้ว สับหรือก็ยังเอาไปใช้เลย สิ่งที่จะติดตัวไปได้ ก็มีแต่บุญกับบาป เท่านั้น ดังนั้น คนเราจึงไม่ควรประมาทในชีวิต คนรวย หรือคนจน ก็ตาย เหมือนกัน แล้วก็วนเวียนตายเกิดอย่างไม่รู้จบรู้สิ้นตราบที่ยังไม่สิ้นกิเลส

บทสรุป

เมื่อมีเงิน ก็อย่าในประมาทในการที่จะสร้างความดี เช่น ทำบุญให้ทาน ช่วยเหลือผู้อื่น และเมื่อจะใช้เงิน ควรเป็นหลักการแบ่งเงินเป็น ๓ กอง ใช้ชื่อของกิน กองหนึ่ง ใช้ลงทุนกองหนึ่ง เก็บไว้กองหนึ่ง^{๔๔} และมีกิจกรรมเกิดขึ้น ควรยึดหลัก ความพอดี ทำอะไรก็พอประมาณอย่าเกินตัว ควรยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาแล้ว ความสุขจะเกิดขึ้น แก่ตนเองและครอบครัว ตลอดถึงสังคมและชาวโลก เพราะ เงินเป็นมูลเหตุแล เงินเป็นสิ่งที่จำเป็น และมีความสำคัญทางเศรษฐกิจมากในปัจจุบันนี้ ดังนั้น ควรใช้ให้เกิดประโยชน์ให้มาก ควรใช้เงินให้ถูกจังหวะ เหมาะสม กับโอกาส เช่น ในปี ๒๕๔๙ ช่วงเดือน กันยายน-พฤศจิกายนนี้ เกิดภาวะน้ำท่วม อย่างหนักในหลายจังหวัดทางภาคเหนือและภาคกลางแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

คนที่มีเงินประสงค์จะให้เงินเกิดประโยชน์มากควรรับช่วยเหลือ เพราะ โอกาสที่จะได้ช่วยเหลือคนที่ประสบความเดือดร้อน นานๆ จะมีสักครั้งหนึ่ง สำหรับคนที่เดือดร้อน ขาดที่พึ่ง อดอยากข้าวและน้ำ แล้วมีคนยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือเหล่านั้น ก็ไม่มีอะไรจะตอบแทน นอกจากจะกล่าวคำว่า ขอขอบคุณ และการให้พร การให้ความยกย่องสรรเสริญ หากคนที่มีเงินประสงค์ให้เงินมีประโยชน์และ เกิดคุณค่า ในช่วงนี้เป็นช่วงที่เหมาะสม เพื่อลดภาวะความเดือดร้อนของคนไทย ให้น้อยลง คนไทยมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ควรมีความเอื้ออาทรต่อกัน ในยามที่เพื่อนคนไทยเกิดความขัดสนและมีทุกข์ทั้งร้อนใจ อาศัยกำลังเงินและ กำลังกายที่คนไทยด้วยกันต่างกันต่างช่วยเหลือกัน เราช่วยเหลือเขาในวันนี้ ในวันข้างหน้า เขาเหล่านั้น อาจจะย้อนสนองมาตอบแทนคุณพวกเราบ้างก็ได้ เพราะใน โลกนี้ใดๆ ล้วนอนิจจัง ท้ายสุดนี้ ผู้เรียบเรียง หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เงินในคัมภีร์พุทธ ศาสนานี้ คงจะเกิดประโยชน์บ้างไม่มากก็น้อย ขอให้ท่านผู้อ่านจงได้รับความสุข และสมความปรารถนา.

^{๔๔} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๒.